

A NYUGATMAGYARORSZÁGI BAROKKSZOBRÁSZAT PROBLÉMÁI¹

Írta: CSATKAI ENDRE

A korábbi művészeti kutatás beérte többnyire azzal, hogy valamely műalkotásnál kikereste azokat a művészeti hatásokat, amelyek kapcsán létrejött. Édeskeveset foglalkozott azonban azzal, hogy miképpen ágyazódik bele valamely műalkotás kora társadalmi életébe, miféle társadalmi osztályok szolgálatában állt, voltak-e az alkotó művésznek osztálykorlátai stb.

Megkíséreljük a nyugatmagyarországi barokk szobrászattal kapcsolatosan ilyen problémák fejtegetését, de egyúttal rámutatunk azokra a nehézségekre is, amelyekkel a problémák megfejtése jár. Vidéki szerény művészetről lesz szó, és ha homloktérbe kerül is, ne vezessen senkit se félre az értékítéletben. Egy kissé azt a szerepet játssza vidéken a művészeti kutató, mint a földrajzíró, aki sivatagokat keres fel, hogy a térkép fehér foltjait eltüntethesse. Kiemelkedőbb műalkotások reménye nélkül indulunk vidéken útnak, de éppen ez a hiányosság vezeti rá az embert, hogy felvesse a kérdést, miért szegényebb ez vagy amaz a vidék művészetben, és így ráterelődik figyelme a fent említett problémákra.

Első feladatunk, hogy meghatározzuk a nyugatmagyarországi szobrászat munkakörét. Ugyanis hajlandók volnánk a nagy művészettörténet hagyományai alapján csak figurális művekre szorítkozni. Ám idetartozik az épület faragott dísze is, valamint a stukkó. A feladatok anyag szerint oszlanak el kőfaragók, stukkóművesek, szobrászok és aranyozók közt.

Ami a kőfaragókat illeti, nevük már magában is meghatározza anyagukat, amivel dolgoznak. Sokszor nagyon messzire eltávolodnak az u. n. nagy szobrászattól, ahol egy Michelangelo, vagy Houdon a mérték, hiszen alávetik magukat egy készen kapott tervnek, gondolatnak. Bajos ugyanis megállapítani, mekkora része van a kőfaragónak p. o. valamely faragott párkányzat tervezésében; ezeknek a vidéki építészeti emlékeknek a legritkább esetben ismeretes az építőmestere, nemhogy a terve. Ha magunk elé idézzük Sopron egyik jellegzetes épületét, az 1944-ben elpusztult Gyóni-házat (XXXII. t. 1.), akkor könnyen megértjük a városkép sok más érdekességét. Még a XVII. század első felében teljesen gótikus környezetben élt Sopron lakossága. Akkor kezd beszivárogni a főnemesség. Sok háborúskodás kíséri ezt az együttélést. A nemes, osztályhelyzete értelmében nem kíván résztvenni a város terheiben, míg végre a törvény kényszeríti erre. Főleg a külföldi exulansok hoznak magukkal új stílust. A gótikához még halódásában is

¹ A Régészeti és Művészettörténeti Társulat 1950 május 20-i ülésén tartott előadás vázlatja.

ragaszkodó polgárság soraiból erélyes tiltakozás hangzik a pompázatos új stílus ellen. Krónika szól az 1610-es években a fényűző új épületek ellen. Amikor 1650 táján a város jegyzője házat épít, amelyhez az építőanyagot ingyen kapja, pörbe fogják, mert fényűzően, barokk stílusban építkezett.² 1676-ban viszont az egész középkori város leég, és most már a barokk jegyében újul meg. A polgárság utánozza a feudális társadalmat, de át is alakítja az új stílust, hiszen most már felülkerekedőben van. Van valami büszke kiállás az egész épületben: nem címer ékesíti a kaput, hanem faragott levéldísz, a fellengző hanghordozás helyett a természethez való ragaszkodás. A XVIII. század második felében, amikor már a városban lakó főnemeseket megidézik a városházára adójuk megbeszélése céljából, új emeletek, vagy új dísszel ellátott emeletek kerülnek a földszint fölé és ezen már gyakorlott könnyedséggel ülnek a játszi rokokó díszek.

Így válik a kőfaragók művészete is a haladó polgárság egyik harci eszközévé. Nem véletlen, hogy a nekilendülés elején, 1661-ben létesül a soproni kőfaragó céh, addig a szomszédos osztrák Bécsújhelyhez tartoztak a soproni mesterek is.^{2a}

Ugyancsak a kőfaragók munkái az udvarok loggiáinak oszlopai. Ezekben sok változatosság van; hol kidagad a teher alatt a középső rész, hol sudáran szökken a magasba; néha barázdákat von a törzsön a kőfaragó. Többnyire toszkán oszlopok ezek, és kerülnek az antik példákat, mert távol vannak a polgári gondolkodástól.

A kőfaragók, mint említettük, céhes művészek, tehát a polgári társadalomba ékelődik életük. A barokkban már elhagyták a középkori szokást, hogy minden kifaragott kőbe bevéssék jegyüket. A céhkönyvek azonban arról tanuskodnak, hogy minden felszabadult inas választott magának jegyet, amely jelkép módjára szerepelt. Esetleg pecsétlőjén mesterkorában is használta; ősi kőfaragó házakon ma is megvannak ilyen jegyek, p. o. Szentmargitán, ugyanott a temetőben is számos sírkövön fellelhetők ezek. Faragványon is található elvétve egy-egy jegy, de meghatározása ritkán sikerül. A soproni, kismartoni, szentmargitai és lékai mesterkönyvek hatalmas névsora egyelőre nem kapcsolható az emlékannyal.

Mégis egyes kérdések tisztázásában nagy szolgálatot tesz a szerzők neve nélkül szükölködő anyag is. A soproni céh 1733-ban kimondja, hogy csak céhtag, azaz csupán kőfaragó jogosult oszlopot és követ kivágni a bányákban, szobrász nem. Ez a rendelkezés tehát Sopronban a kőfaragók számára biztosítja a kőmunkát, ezenfelül csak soproninak, mert a céh alaposan ügyelt rá, hogy csak tagja dolgozhassék a városban. Megtörtént viszont, hogy a céh egyik tagját panaszolták be a szobrászok a városi tanácsnál, hogy szobrászt foglalkoztatott műhelyében.³ Ugyanígy biztosította a szentmargitai céh tagjainak a nagy kis-

² Payr: Musaji Wittnyédy István. 1906. 26/27.

^{2a} Sopron városi tanácsjegyzőkönyv 1713. 132. l.

³ Soproni tanácsjegyzőkönyv 1823. 1861. sz. tétel.

martoni uradalomban a kőmunkák kizárólagosságát; Esterházy herceg, a földesúr kezekedett érte. Ilyenformán tehát a régi soproni evangélikus temetőnek jelenleg a múzeum kertjében összegyűjtött gazdag sorozata soproni alkotásnak ismerhető el. (XXXIII. t.3.). Ugyanigy azok a kisebb szobrocskák és kőbe faragott cégérek, amelyek a soproni és kismartoni polgári házakat ékesítik. (XXXIII. t.1.). Persze nagy könnyelműség lenne ezeket szétosztani az ismert névsor tagjai között, de jelentősebb mestereknek tarthatjuk a több tagú Krausz és Unger soproni kőfaragó család tagjait. A soproni sírkövek és a házak faragott díszei között világos az összefüggés és így a házak keletkezésére is 10 évi időszakra oszthatóan pontos támasztékot kapunk. És mivel a céhíratokból ismeretes, hogy a város tulajdonát képező falvakban sem túrték meg más céh tagjának munkáját, hát így a balfi csinos rokokó temető emlékeit is a soproni céh javára írhatjuk.

Feltűnő, hogy alakos sírkő a XVIII. század derekáig egyik felekezeti síremlékein sem jelentkezik. Nem jutunk túl a feszületen, vagy címerben szereplő emberi alakon. De Mária Terézia uralkodása alatt egyszeriben megjelenik az alakos sírkő. Kérdés, hogy nem oldották-e fel a korábbi tilalmat és szobrász faragta-e a nagyobb igényű darabokat? Meglehetősen egyöntetűek: egy, legtöbbször két sirató női alak, az alsó részben bibliai jelenet domborműben, sok alakkal, aranyozva. Az egyik ilyen síremlék Sopronban 1766-ból Sedlmayer András aranyozó felesége felett emelkedik. Mivel a családnak van az emlékről egy régi rajza, azt az aranyozó tervezetének hiszi. Ez az aranyozó csakugyan faragott, de fába, és festői képességét önarcképe igen gyatrának mutatja. (XXXIII.t.2)

A sírkő típus Sopronon kívül messzebb is megtalálható: így Süttörön, Nyéken, Kőszegen.

Ez utóbbi város Sopronnak hűségesebb rendelője. (XXXIV.t.4.). A város levéltárának adatai szerint a Főtér Mária szobrát (XXXIV.t.3.) Eisenkölbl Lőrinc soproni kőfaragó szállította 1739-ben,⁴ azóta ugyan mind a főalak, mind a mellékalakok eltűntek, jóformán csak az oszlopot tekinthetjük a soproni kőfaragó alkotásának, de ennek alapján több falusi alkotást írhatunk e mester javára. A levéltári adat nem nevezi meg név szerint a másik soproni kőfaragót, aki a kálvária lépcsőjének alakjait faragta. A források igen sokszor csak a várost említik, de ezzel is valamennyire segítségünkre vannak. Alkalmassint az alakos sírkövek faragójától való. Miközben az alakos sírkövekkel a feladatok igényesebbekké váltak, még mindig megmaradnak a kisebbrangúak is; most már számadások és egyéb feljegyzések fenntartják a mesterek nevét is: városkapuk, oszlopok, kutak, templomi szenteltvíztartók, keresztelő kutak mestereiként ismerjük p. o. a csehországi Turba Józsefet, a salzburgi Eigner Reichardot, kik Sopronban telepedtek le. Ők faragták a soproni ev. templom hatalmas oszlopaikat. A helyi származásúak közül az említett Eisenkölbl és Hauck Tóbiás látszik jelentékenyebbnek.

Egy város céhéletét tehát messziről jött segítők frissíthették fel. A kőfaragók képzése egyébként nagyon gondos volt. A régi szabvány szerint 5—6 év

⁴ Chernel: Kőszeg jelene és multja. 1877/78. I. 124. II. 225.

inaskodás, majd vándorlás néhány évig. A Bécsben töltött segédév kétszeresen számított; ennek az a magyarázata, hogy a császárváros biztosítani akarta magának a munkaerőt. Forgattak mintakönyveket is, és nem egy öreg kőfaragó műhelyben Vignola kiadásokat is találtam. A soproni Máriakút talapzatát Pozzo egyik mintakönyvéből vette a kőfaragó.

De nemcsak messzi idegenből szakadtak mesterek Sopronba, amint láttuk, hanem ott volt a nagy tartalék a közeli Szentmargitán, ahol az Esterházy mammutbirtok legnagyobb és legtekintélyesebb céhét alapították meg 1653-ban. Ennek bő munkáltatója lett az ellenreformáció. Ma is telve vannak az utak kereszttel, kőszoborral, amelyek mind a XVII. század derekától fogva 1710-ig keletkeztek, mikor birónak, nagyparasztnak érdeke volt, hogy a kocsikázgató, búcsújáró nádorherceg szeme előtt ott legyen buzgóságának jele. Jut bőségesen a házak ormára, különösen kastély és templom körzetében. De ahogy világiasodik a hercegi ház, sőt egy kiskorú hercegnek protestáns a gyámja, akként sorvad a hajdani margitai céh is, mivel a falvakban polgári elem nincs, hogy háza ékesítésére használja a kőfaragókat. Így a XVIII. század folyamán a szentmargitai céh tagjai Sopron felé irányzódnak. A soproni kőfaragók közül a tekintélyes Höller, Mechle, Walch stb. családok a szentmargitai céh területéről vándoroltak át.

Felmerül a kérdés, hogy abból az olasz áradatból, amely Bécs és Alsó-ausztria építészetét előnti, jutott-e valami Nyugatmagyarországnak? Ami a szobrászatot illeti, a margitai és soproni kőfaragók iratai szerint mester nem volt olasz nevű vagy származású (Lékán igen), de vándorló legény annál nagyobb számmal. Mégis a vidék művészettörténetében épen a szobrászat terén a XVII. század második fele sok olasz nevet hoz. Mind az Esterházyak, mind a másik hatalmasság, Nádasdy Ferenc, édeskeveset törődött tulajdon céheivel, ha nagyobb szabású munkáról volt szó. Esterházy Miklós kedvelt kismartoni franciskánus templomában két, vidékünk művészetéből teljesen kiütköző oltárt csináltat stukkóból. Valószínűleg flamand manierista művei. Jellemző, hogy a XVIII. század folyamán hosszú évtizedekre elfedték népiesebb oltárképekkel. Érdekes ellentét velük szemben a főoltár, vidékiesebb formáival, de ez a mester is nyilván kapcsolatban lehetett a salzburgi Castellivel. Esterházy Pál 1663—72 között építteti fel kismartoni rezidenciáját (XXXII. t. 2.). A számadások szerint egészen alsórendű feladatok jutnak a helyieknek, még az ősmagyarok mellképét, e meglehetősen vidéki jellegű műveket sem céheinek tagjai faragják, hanem a szokástól eltérően, szobrászok. A koszorúpárkány alatt megjelenő torzpozókat Bertinelli nevű olasz készíti el.

De ugyanígy játssza ki Sopronban is Meskó báró, a kisebb rangú főúr, a helyi kőfaragókat, mert aligha hihető, hogy a lépcsőházában elhelyezett hatalmas szobroknak valami kapcsolatuk lehetne a soproni kőfaragók művészetével. A helyiek lebecsülése épen a legtehetősebb műpártolók részéről, alaposan hátráltatta nagyobb szabású kőfaragó iskola kifejlődését, pedig erre a meglevő emlékek

szerint nyilván meg lett volna a lehetőség. A soproni legkiemelkedőbb barokk szoboremlék is arra enged következtetni, hogy abban sem volt részük a helyieknek, legalább is nem döntő mértékben.

Ez a szobormű a Szentháromság oszlopa. (XXXV. t. 1.). Ismeretes, hogy 1679-ben a pestis a Habsburg országokban mérhetetlen kétségbeesést okozott. Az orvosi tudomány meglehetősen felkészületlenül állott a vésszel szemben, és így az egyház a császári házzal karöltve nagyobb hitbuzgalom elérésére érettnek találta az időt. Maga Lipót császár ünnepélyes fogadalmat tett egy hatalmas Szentháromság szobor létesítésére székvárosában, addig is, míg az elkészül, kisebb oszlopot emeltetett, amelyen a régi hagyományok szerint — ahogy Dürer népszerűsítette — az Atya, Fiú és a Szentlélek egymás alatt foglalt helyet. (Az ír miniaturák óta élő hagyomány). Majd elkészült a bécsi Grabenen a hatalmas márvány emlék is; valóságos zuhatagja a márvány tömböknek, a magasban a koronázó csoport, most már új szellemben, ahogy Rubens festette: Atya és Fiú egymás mellett, a Galamb a fejük felett. Nem feledkezett meg a császár a maga alakjáról sem, ámbár a jámbor mondás szerint az Úr a névtelen adakozót szereti, de a világ előtt mégis példa kell.

Így természetesen mindenhol a monarchiában gombamódra nőtték ki a földből hasonló, természetesen kisebb oszlopok. Nyugatmagyarországon elsőnek Kishöflány jelentkezik, a hercegi rezidencia tőszomszédságában; a keletkezés éve már 1680. Aztán több kisebb példa után következik a soproni.

1695-ben megjelenik a városi tanács előtt Kollonich érsek, és Esterházy Ferencné Thököly Katalin nevében bejelenti, hogy a város főterén a városháza tőszomszédságában szobrot akar emelni a Szentháromság tiszteletére. A bejelentőt jól ismerték Sopronban. Évtizedek óta megtisztelte a város tisztújító üléseit, és a maga embereit nyomta be. Most is a nagyrészen protestáns városra kényszeríti akarátát, megbízója pedig nem kisebb személyiség, mint a nádor sógornője akár ura, akár húga révén, aki a nádor felesége volt. Az előkelőségekkel nem akar ujjat húzni a város, és csak azt köti ki, hogy a protestáns vallásos cselekményeket ne zavarja meg a szobor létesítése.⁵ Az emlékmű 1701-ben készen állott, és fel is szentelték. Tömörebb a bécsinél, világosabb szerkezetű, a magyar ruhás alapítónő áhitata közvetlen, míg udvari öltözékű és szertartásos mozgású ura, jó jellemző erejű művészre vall. A semmin lebegő oszlop Bernininek is becsületére válnék.

Az alapítónő a szobor készülése közben két ízben is megözvegyesedett, és két ízben ment férjhez, mindkét ízben indigénához, akiknek családja rég kihalt. Így igen kevés a lehetőség, hogy valamilyen főrangú levéltárban egyszer előkerüljenek a szoborra vonatkozó számadások. Egyes minőségbeli különbségek arra vallanak, hogy többen is dolgoztak rajta, és tán így kaphatott valami szerepet Leitner Szervác soproni szobrász, akit a szoborral kapcsolatosan 1697-ben említenek meg a soproni tanácsjegyzőkönyv lapjai.⁶ Egy ács bepanaszolja a

⁵ Sopron vár. tanácsjegyzőkönyv. 1695. 65. l.

⁶ 206. l.

szobrászt, hogy amikor a kőfejtőből behozták a városba az oszlopot, Leitner a kötelét eltulajdonította. Már most: mint szájtató szerepelt-e az oszlop bevonulásánál a szobrász, vagy szobrász létére kőfaragó munkát is kapott-e, bizonytalan. Neve ismeretes nemcsak abban a vonatkozásban, hogy ónplaketteket csinált, hanem hiteles fafaragása is van, egy feszület 1701-ből a városi múzeumban, de a gyöngye alkotás és az oszlop között egyenes vonalat elképzelni lehetetlen.

Annyi biztos, hogy a hasonló munkák légiójával szemben kiemelkedő jelenség a soproni oszlop, — csavart oszlopát csak későbbi példákon látjuk viszont, mint p. o. Bädenben, Mödlingben — és az is biztos, hogy Sopronban megbecsülték, bár a gyanú feltámadhat, hogy inkább nagysága hatott, mert a latin kifejezésekben a moles szó gyakran szerepel, egyébként opus elegans-nak emlegetik. Sőt mivel a kegyes alapítók a fenntartására semmiféle alapítványt nem tettek, a város maga tartotta karban évszázadokon át.

De beírta másképp is nevét a Szentháromságoszlop a város történetébe. A csavart oszlop 1696-tól fogva megjelenik a protestáns sírköveken is, és 20—25 esztendőre jellegzetes dísz marad. Erre helyezik aztán a ma már meglehetősen tönkrement Mária szobrot a Lőverek alján, ez jelenik meg a nevezetes Két mór ház kapujának két oldalán; az orom két szent szoborral, Rókussal és Flóriánnal, a város két nagy veszedelmére utal, a pestisre és a tűzvészre. A környező egyszerű házak közül kiválik az épület. Egyházi jellegű és rendeltetésű házat ott ebben a korban nem ismerünk, felmerül a gondolat, nem kőfaragó háza-e? És valóban Miller Bálint kőfaragót említi hivatalos frás 1700 táján e környéken, mint akinek üzleti érdeke, hogy ott lakják, mert közel esik a ház a temetőhöz⁷ (XXXII. t. 3.).

Még egy másik körülmény is emeli a Szentháromságoszobor fontosságát. Mellékalakjaként megjelenik Nepomuki János (XXXV. t. 2.). Egyik legkorábbi jelentkezése annak a szoborábrázolásnak, amely valósággal típus lett a Habsburg országokban, szinte egységesített Habsburg szentként jelentkezik le Horvátországig, sőt az egykor Habsburg tartományi székhelyen, Milánóban is a vár kapujában. A soproni szobor mintegy 30 évvel a szentté avatás előtt készült, és számos társa megelőzte az említett aktust. A kőfaragón múlt, hogy a sablon keretén belül tudott-e valamit kezdeni a főalakkal. Sopronban több példány van utcán, házormon, inkább csak a talapzat kialakításában nyílt tere a kőfaragónak, hogy valamit magából is adjon.

A város tereit régebben közhasznú építmények foglalták el — a barokk egyházi szobrokkal népesíti be: a Szentháromság szobra mellől el kell távolítani a városi kótert. A piactéren csökkút állt, annak helyére 1745-ben a második kiemelkedő barokk emlékmű kerül, egy Mária-oszlop (XXXIV. t. 1., 2.). De ez is kevéssé számíthat soproni szobrászműnek. Mintája a bécsi szobor az Am Hofon, az pedig az 1647-ben emelt münchenihez igazodik. A bécsi Altomonte András, aki egyébként festő, tervezte a sopronit. Mintáival ellentétben a talapzatot magasra nyújtotta, és ezen domborműveket helyezett el. A kőfaragást Schletterer Jakab bé-

⁷ Sopron vár. tanácsjegyzőkönyv 1696. 21. l.

csi neves szobrász vállalta ; úgy látszik önállóbb csak a főalakban volt, mert dombozművei úgy hatnak, mint vésővel festett mély távlatú jelenetek. Az oszlop kivitele a már említett soproni Eisenkölbl Lőrincnek és Hauck Tóbiásnak jutott.⁸

Amikor 1774-ben a kismartoni városi kőfaragó céh kérdést intéz a sopronihoz, hogy vajjon őket is elkerülik rendeléseikkel a főrangúak, bizvást felelhetik nekik a soproniak, hogy a helyzet náluk sem különb.⁹

Ami a stukkóművészeket illeti, mind Nádasdy, mind Esterházy olaszokat karol fel, vagy legalább is bécsieket. Sopron a nagy tűz előtt, amely 1676-ban mindenestül elpusztította, aligha foglalkoztatott ilyen művészeket, de aztán Conti Pietro Antonioban állandó lakóst kap és az emlékcsoportot az ő nevéhez kapcsolhatjuk. 1697-ben tűnik fel a neve. Megelőzőleg Nagyszombatban és a fertőmenti Boldogasszonyban tevékenykedik. Az említett évben a soproni tanács előtt több kézműves bepanaszolja, hogy a büki kastélyban szidalmazta őket.¹⁰ Íme valóban a büki kastélyban korabeli stukkók vannak, némileg kijavítva, de mindig alkalmasak arra, hogy a soproni korabeliekkal megtaláljuk rokonságukat. (XXXVI. t. 1., 2.; XXXVII. t. 1.). A bepanaszolásból aligha lehetett a mesternek komolyabb baja, mert megszerezte a polgárjogot, sőt keresztelő alkalmával a polgármester volt a komája. Így mikor a polgárság is kezdett élni az alkalommal, és ha nem is pompázatos stukkókkal boríttatta lakásának mennyezetét, hanem vidám indákkal, Conti szépen megélt. Fia azonban kőfaragó lett és Eisenköblnél tanulta a mesterséget, később Pesten élt. A XVIII. század közepén is van emlékcsoportunk. sőt már kispolgári házakban is szerepel díszesebb stukkó, mint amilyen Schiller mészárosé volt; talán a Krausz kőfaragó család egyik tagja a mestere, aki stukkót is készített. A század végén megegyeszerűsödik a stukkódísz a mennyezeten, jóformán csak üres kereteket találunk. A mester neve homályban maradt.

Az eddigiek szerint a szobrászoknak már csak a fafaragás jut, de itt is osztozniuk kell; oltárt például az aranyozók is készítettek, sőt asztalosok is. Ezzel szemben az aranyozók késhegyig harcoltak a szobrászok ellen, ha aranyozást, azaz polgári mesterséget próbáltak űzni. Így tehát a szobrászok a templomban oltárt, szószéket, szobrot, orgonakarzatot, oratóriumfalat és képkeretet faragtak.¹¹ Ugyancsak képkeret volt a világi megbízások egy része is, továbbá cégér. De itt is merültek fel nehézségek. Ugyanis Nyugatmagyarországon sok helyütt a bormérés ősi cégérje fenyőgalyból készített koszorú. Mikor II. József alatt egy soproni polgár újítani akart, és fából faragott szőlőt akasztott ki, hatóságilag bevonatták vele, hiába fejtette ki, hogy az szobrász munkája.¹² Ez a félresikerült műpártolás is mutatja, hogy a XVII—XVIII. század társadalmában a szobrásznak nagy becsülete nem volt. Céhet nem alakítottak, adót

⁸ A számadások és szerződések a kat. konvent levéltárában.

⁹ Kismartoni vár. tanácsjegyzőkönyv 1775. 340. l.

¹⁰ Soproni tanácsjegyzőkönyv. 1697. 338. l.

¹¹ A soproni ev. templom ajtóit némi faragással Páris Mihály szobrász készítette.

¹² Soproni tanácsjegyzőkönyv 1786. 2419. sz. tétel.

sem fizettek rendszeresen, polgárjogot pedig ritkán szereztek. Feladat is ritkán csurrant-csöppent. Az ernstbrunni születésű Robelth Lóriné soproni szobrász úgy halt meg, hogy felesége kénytelen volt a temetés költségeire pénzt kölcsön venni, Páris Mihály soproni szobrász meg annyit sem hagyott hátra halálakor, hogy az orvost és gyógyszerészt ki lehessen elégíteni.¹³

A városok polgári lajstromai így nem szolgáltatnak teljes névsort, valamennyire többet az egyházi anyakönyvek adnak. Efféle világvándorok házasságkötését, elhalálozását mégis csak feljegyezték, azonkívül sok gyermekük született és halt meg. Így legalább ebből a forrásból értesülünk róla, hogy ez vagy az a szobrász megfordult a tárgyalt területen. Néha meglepő helyen bukkan elő a név. Pámer György soproni író emlékkönyvé 1756-ból egy szobrászműtermet ábrázoló, csinos rokokó rajzot tartalmaz, jelzése szerint Hartwich soproni szobrásztól való.¹⁴ (XXXVII. t. 2.). Neve és működése egyébként ismeretlen. Máskor van jelzés, de nem találni a hozzávaló művészt. A bencés templomnak Sopronban kitűnő szószéke van; jelzése G. I. évszáma 1754. (XXXVIII. t. 1.). Ilyen kezdőbetűs művészt viszont nem ismerünk. Persze könnyen meglehet, hogy akár idegenből hozott munka, akár vándorló művészről van szó. Nem egy számadásból ismeretes, hogy nem lévén céhbeli akadály, messziről hozták a fafaragást. A soproni jezsuiták krónikája a szokásos floszkulusok mellett legalább annyit említ, hogy ez vagy az a munka Bécsből való, így a Szentkereszt-oltár két jó faragása is.¹⁵

1760 táján a soproni plébánia-templomot (Szt. Mihály) újonnan rendezik. Száz év múlva ugyanezt a berendezést már gyermekesnek találják és eltávolítják. Ma már nehezen tudjuk az egyes darabok útját követni, elkótyavetyélték és kisebb templomok szereztek meg egyet mást. Így a Péter oltárt Nagylozs község patrónusa; vele járt Leicher Félix jó oltárképe is és mellékalakok. Idővel aztán akadt egy újabb mecénás, aki barokkgyűlöletében már a vidéki templomban sem tűrte meg a képet, és inkább festetett helyette gyengébb, de korszerű szentet. A Leicher festmény soproni magántulajdonba került. Ugyanakkor a pásztorok imáadását, a majdnem életnagyságú alakokból álló csoportot a győri püspök vette meg a soproni Szt. Mihály templomból, és a győrmegyei Pér község templomában helyeztette el. (XXXVIII. t. 3.). Ott már sokaknak szemébe tűnt az erős valóságérzéssel készült mű, amelyből nem hiányzik azonban a báj sem. A pásztor kosarában p. o. megszámlálható a tojás. Magam Straub messzire vetődött tanítványára gondoltam, és íme a véletlen kezünkre játszott a szerző nevét. Lebontásakor a sekrestyés felírta naplójába, hogy ez a nagy mű Schweitzer György alkotása.¹⁶ Ismert név, valóban bajor születésű, 1767-ben lett Sopron város polgára, nőül vette Robelth szobrász özvegyét; maga jobb körülmények közt élt, és fiát, Antalt már a bécsi akadémiaára járatta. 1791-ben halt meg. Ismerjük tőle

¹³ Soproni vár. levéltár. Robelthné végrendelete. 1779. Tanácsjegyzőkönyv 1795. 1625. l.

¹⁴ Soproni múzeum.

¹⁵ 1766. A bécsi Nationalbibliothekban őrzött krónika III. kötetének 72. lapján.

¹⁶ Michel J. naplója a soproni múzeumban.

a ruszti kat. templom jó tabernákulumát. Frey Dagobert neki tulajdonítja az érdekes domborművű szószerket is, de levéltári adat erről csak annyi, hogy soproni művész faragása. (XXXVIII. t. 2.). Egyébként ez a szószerk más sopronkörnyéki darabokkal, így a harkai szószerkkel is rokon, névhez egyelőre nem kapcsolható mestertől való. Mint a kőfaragóknál, itt is több szobrász nevét ismerjük munkáival kapcsolatban, p. o. említhetnők még Mnych Miklóst és fiát, Jánost, de e munkák maguk jelentéktelenek, és erősen súrolják az asztalos területét.

Több nyugatmagyarországi evangélikus templomban fejtörést okoz az, hogy az egyszerű környezetbe nem illő pompázatos oltárt találunk. II. József türelmirendelete folytán az erősen protestáns vidék hozzálátott a templomépítéshez, ugyanezekben az években kezdődött az osztrák feloszlatott szerzetes templomok berendezésének szétoztása (nálunk csak később), ott olcsón lehetett oltárt venni. A műemlékvándorlásnak érdekes eseteivel találkozunk. A bécsi kamalduli zárdatemplom a Kahlenbergen szintén árverésre került, és Kriegl udvari tanácsos szerezte meg.¹⁷ (XXXIX. t. 1.; XL. t. 2., 4.). Nyilván gyárat óhajtott a templomból és zárdából létesíteni, és ezért nagy sürgősséggel adogatta el a berendezést. A soproni evangélikusokkal is megkezdte a tárgyalást, azok ugyan csak a főoltárt akarták megvenni kép nélkül, de szállított nekik kóruszserket és más képet is.¹⁸ A levélváltás erősen üzleti jellegű, végül is csak az oltár került Sopronba, képet később festett bele Fischer Vinzens, jeles bécsi festő. A gyárból mégsem lett semmi, és az udvari tanácsos visszaajándékozta az épületet egyházi célokra.

A bécsi művészettörténet nem tudja, hová került az oltár. Érdekes alkotás 1730 tájáról, többek műve. Koronázó Szt. Mihály alakja szinte parasztbarokk, a térdeplő angyalok Donner Raphael iskolájának simaságára emlékeztetnek; az apostolok izgalmas taglejtése szintén késő gótikus hagyományokat idéz. A többi apostolfigura Klosterneuburgba vetődött, és a Dehio kézikönyv Donner Mátyás irányához közelállóknak jelzi, míg Decker ezekben is több kéz munkáját ismeri fel.¹⁹ Ágfalva evangélikus temploma is Bécsből vásárolt oltárt, amikor a Bürgerhospital templomát árusították ki.

A külső körülmények ismerete nélkül sokszor alig fejthetünk meg egy és más problémát. A csornai premontrei székház előtt áll két püspök-szobor, datálásuk nem épen könnyű. A ház 1780 táján leégett, utána pedig II. József hamarosan felozlatta a rendet. Visszaállítása után jó későn, 1815 táján esik csak szó a prépostság felépítéséről. A levéltárban van egy tervezet a főhomlokzatra, jelzése szerint Müller Ferenc szobrász fia készítette. (XL. t. 1., 3.). Barokk izű homlokzat, rajta az emelet felett a két szent püspök és középpüti Szt. Mihály. Müller Ferenc ismert soproni későbarokk szobrász, 1780 táján tűnik fel; a tanácsjegyzőkönyv dícséri szorgalmáért. Több oltárfaragása ma is megvan. 1810

¹⁷ Österreichische Kunsttopographie. II. 431. 1.

¹⁸ Unterschiedliche Beylagen von neuerbauten Evang. Bethaus. Sopron városi levéltár.

¹⁹ Decker: Barockplastik in den Alpenlaendern. 1943. 281/2. tábla.

körül nyoma vész, Monyorókerékre költözött az Erdődyekhez. A csornai terv nyilván 1780 után, de a felosztás előtt készülhetett, és szóba kerülve 1810 táján az újjáépítés, nyilván a szobrász fia másolta a régi tervet. De a homlokzat nem került kivételre, a Szt. Mihály szobrot egy kisebb kapu felett, egy-egy kitervelt korlátot magában az épületben felhasználva, a két püspökszobrot pedig az épület előtt találjuk meg, ez utóbbiakat azonban valami visszatartás jellemzi. A rejtélyt megoldja Walch Mihály soproni kőfaragó végrendelete, ebben 1825-ben megemlékezik arról, hogy a csornai prépostság számára félbenhagyott munkái vannak műhelyében.²⁰ Így értjük meg, hogy az eredeti tervek barokk tüztét egy másik kor hűvösebb felfogása tartja féken.

Talán ez a példa is megvilágítja, hogy a művészeti kutatónak szakítania kell a formai problémák örökös feszegetésével. Viszont az is bizonyos, hogy a munka létrejöttének körülményei nem könnyen kutathatók ki, azonban József Attilát idézem: »Ez a mi munkánk és nem is kevés.«

*A soproni kőfaragók és szobrászok névsora
a barokk korból (XVII—XVIII. század.).*

A) Kőfaragók.

Eigner József, atyja Reichardt kőfaragó, 1799-ben Bécsben tanul, 1803-ban mester, meghalt 1807-ben harminc éves korában.

Eigner Reichardt, szül. Langfelden (Salzburg). 1775-ben polgár, Hauck Mátyás özvegyétől átvette a műhelyt, 1782—3-ban a soproni ev. templom oszlopait faragja, 1790-ben az ágfalvi i. templomban tevékeny. † 1796-ban sorvadásban, 45 évet élt.

Eisenkölbl Lőrinc, soproni születésű, polgár 1714. (atyja Ausztriából bevándorolt kőműves, 1686-ban lett polgár), valószínűleg a soproni domonkosok templomában ő (hibásan Mihálynak írva) tevékeny 1719—25-ig; tőle való a kőszegi Mária-oszlop (1739) és bizonyára a saródi pestisemlék (1741), 1745-ben közreműködik a soproni Mária oszlop elkészítésében. † 1762 III. 8.

Eisenkölbl János Mihály, Lőrinc fia, szül. 1717, polgár 1745-ben

Emerich Ferenc, atyja kismartoni kőfaragó. Polgár 1810-ben, Eigner József özvegyét vette nőül.

Eminger kőfaragó 1784—85-ben az ágfalvi ev. templomban dolgozik.

Hauck Tóbiás Sopron, szül. 1707. Polgár 1737-ben, 1745-ben a Mária oszlopon dolgozik, 1769-ben a soproni színház díszítésében tevékeny. † 1771.

Krausz Jakab. Polgár 1637-ben, 1681-ben még élt. Tőle való volt az ev. templom keresztelőkútja (1677).

Krauss Krisztián, soproni születésű, Mátyás fia, polgár 1755-ben.

Krauss Mátyás, soproni születésű. Polgár 1709-ben. † 1755 előtt. 1723-ban az ev. templomban stukkómunkát is végez.

²⁰ Adásvételi szerződések könyve a soproni városi levéltárban. 1825-ről. 386. l.

Kugler Pál. Szül. Szentmargitán, polgár 1681-ben, † 1694.

Müller Bálint. Említve 1694—97-ben, † 1730 előtt.

Müller János. Szül. Torrauban (Frankenland). Polgár 1633-ban.

Müntzer Mihály. Polgár 1622-ben.

Spannlang János, szül. Nezsiderben. Polgár 1766-ban. † 1772.

Turba József szül. Blanban, atyja kőfaragó, mester 1773-ban, polgár 1774-ben, 1782-ben a Szt. Lélek templomban szenteltvíztartót farag, az ev. templom oszlopait faragja és 1787-ben a Lénárt kaput készíti el. Műhelyét 1806-ban Walch Mihály veszi át. † 1813-ban (75 éves korában).

Unger János, soproni születésű, 1696-ban remekel, 1697-ben polgár. † 1736 előtt.

Unger Ferenc Jakab, atyja János kőfaragó. Polgár 1736-ban, 1745-ben a szentmargitai céh átveszi.

B) Szobrászok.

Blum Jakab. 1723. IX. 17-én leánya hal meg Sopronban.

Bösehans János jezsuita fráter »excellens arcularius« szül. 1632-ben Braunschweigban † 1678 IX. 14. Ő rendezte be az ungvári refektóriumot.

Domonkos fráter 1725—45 között, szobrásmunkát végez a domonkosok templomában.

Hartwigek János Gottlieb 1756 körül tevékeny.

Ismeretlen nevű soproni szobrász: 1780-ban Lajtaszentgyörgy: a főoltárkép kerete 1785-ben a ruszti szószték? a harkai szószték.

Kessler Ignác. † 1762 II. 11.

Leitner Simon, azelőtt Straubingban élt, 1699-ben Sopronban. † 1701-ben (74 éves volt).

Leitner Szervác Straubing, atyja Simon. 1685-ben, Kismartonban esküszik, 1686-ban Sopronban fia születik, † 1714 X. 30. Apja bevádolta 1699-ben, hogy pénzt hamisít, védekezése szerint ónplaketteket gyártott csak. 1701-ből feszülete a városi múzeumban. A további években is szerepel egy L. Sz., de lehet, hogy nem volt szobrász.

Metter (Meder) János soproni szobrász; 1681-ben 177 forintért oszlopos, öt szobros oltárra kapott rendelést, amelyet a jezsuiták Szt. János templomukba szántak, kivitelre állítólag nem került, de egy többlealakos oltár, jelzésével még a 19. század derekán állt a Szt. Mihály templomban. E szobrástól rendelt Telekesi István győri kanonok 9 szobrot 26. forintért, a nyugta szerint el is készültek.

Müller Ferenc. Bécsi születésű, 1780 táján telepedett le, polgár 1791. évben Tőle való a Szent Lélek templomban két mellékoltár. 1799—800-ban a sopronhorpácsi kastélyban dolgozott.

Mnych János, Miklós szobrász fia, Sopron, polgár 1802-ben, † 1840-ben (76 éves korában). 1797-ben javítja a Szentháromság-szobrot, 1837-ben a megyeháza régi címerét.

Mnych (Münnich) Miklós schwabenitzi születésű, polgár 1769-ben, † 1808-ban (78 éves korában). Tőle a nagygeresdi kat. templom főoltára.

Páris Mihály. Említve 1760-tól. † 1795-ben, 1763-ban a kat. temetési feszületet javítja, 1782-ben a Szt. Lélek templomban dolgozik. 1782—3-ban az ev. templom ajtait faragja.

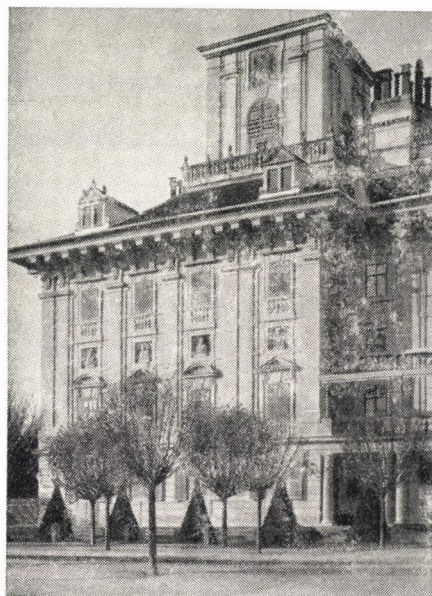
Payer János. 1747-től fogva szerepel neve az anyakönyvekben. † 1759.

Robelth Lőrinc, szül. Ennstbrunnban, polgár 1732-ben, † 1750.

Schweitzer (Schwätzer) Antal. György fia. 1775-ben a bécsi akadémiára iratkozik.

1.

2.

3.

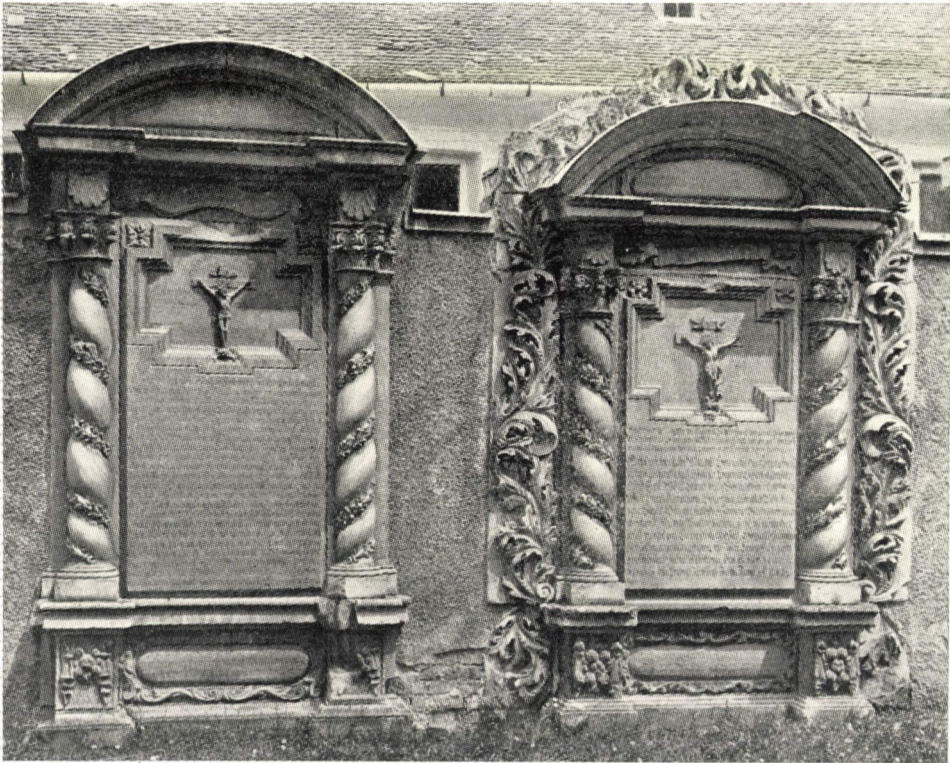
1. Sopron, Gyóni Géza-ház. — 2. Kismarton, a volt Eszterházy-palota. — 3. Sopron, a »Két mór«-ház.

1.

2.

3.

1. Kismarton, kapu. — 2. Sedlmayer András aranyozó feleségének síremléke a soproni Mihály-templom udvarán. — 3. A soproni ev. temető régi síremlékei a múzeumkertben. Sowitsch Pál 1706, Sowitsch Ábrahám 1696.

1.

2.

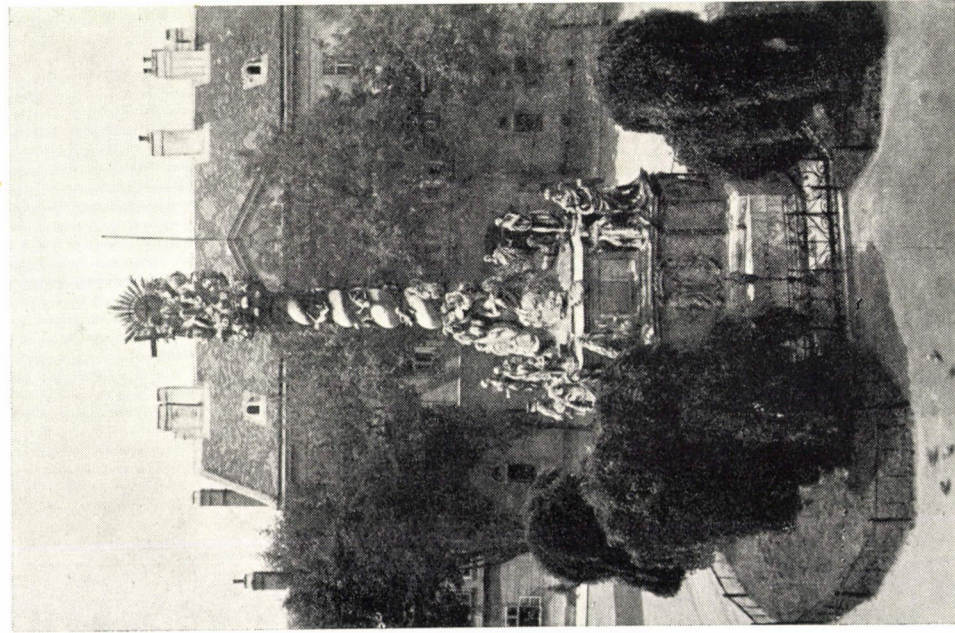

3.

4.

1. Sopron, Máriaoszlop. — 2. A soproni Mária-oszlop egyik domborműve. — 3. Kőszeg, Mária-oszlop. — 4. Kőszeg, Veronika-szobor a kálvária lépcsőzetén.

1.

2.

1. Sopron, Szentháromság-szobor. — 2. Részlet a soproni Szentháromság-szoborról.

1.

1. Conti Pietro stukkómennyezete a soproni dómban. — 2. Conti stukkómennyezete az egykori Felsőbüki Nagy-kastélyban. Bük.

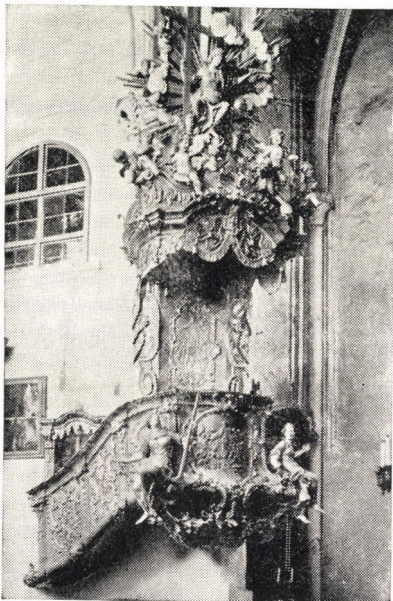

1.

2.

1. Ismeretlen stukkóműves mennyezete 1735-ből a soproni Újteleki-u. 24. számú házban. —
 2. Hartwigck J. G. soproni szobrász rajza Pámer Gy. emlékkönyvében. Soproni múzeum.

1.

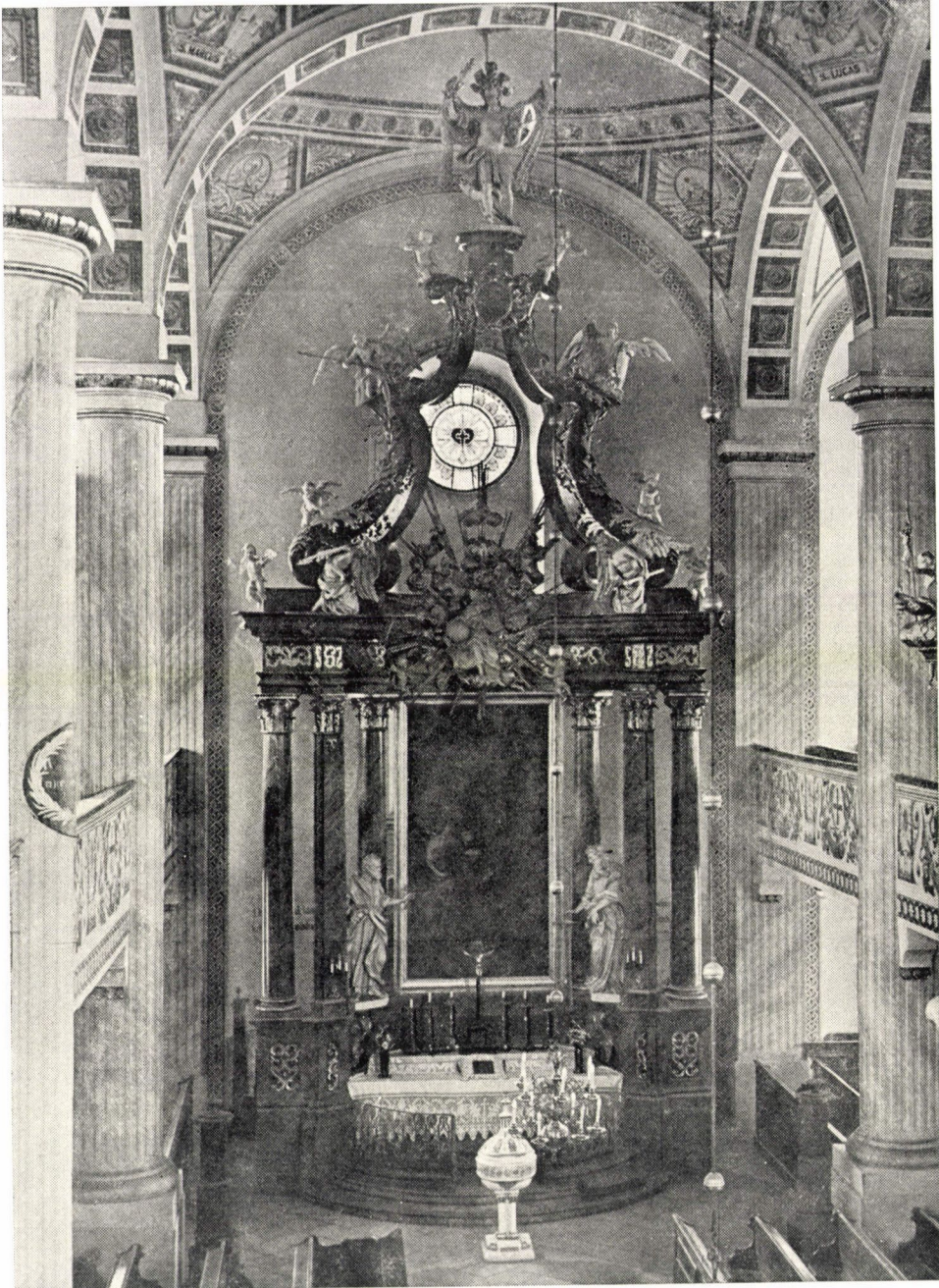

2.

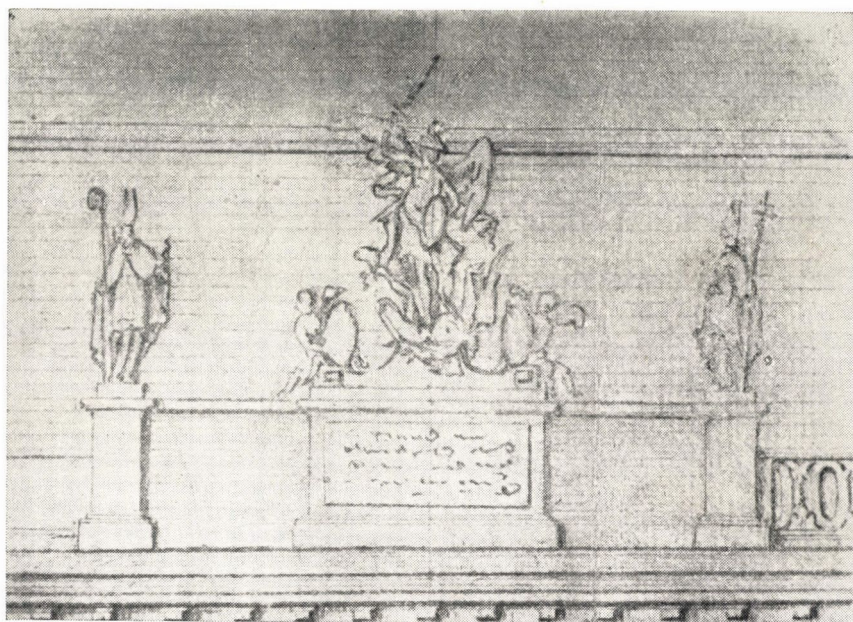
3.

1. A soproni Bencés-templom szószéke. — 2. A ruszti k. templom szószéke ismeretlen soproni szobrásztól. — 3. Schweitzer György: Betlehem (eredetileg a soproni Mihály-templomban, jelenleg Péren).

1.

1. A soproni ev. templom oltára (eredetileg a bécsi kahlenbergi kamalduliak templomában).

1.

2.

3.

4.

1. Müller Ferenc szobortervezete a csornai premontrei székház számára. — 2. A soproni ev. templom oltárának műhelyéből: szent figura. Klosterneuburg. — 3. Csorna, szt. Norbert szobra a premontrei székház előtt. — 4. A soproni ev. templom oltárának szt. Pál szobra.